
KEYNESYEN İKTİSAT VE REFAH DEVLETİNİN SONU

Mustafa ACAR *

ÖZET

Keynesyen iktisat ve ona dayalı olarak geliştirilen refah devleti anlayışı 1940'lardan 1970'lere kadar gerek akademik çevreler, gerekse siyasi karar mercilerinin gözdesi olmuş, uygulanan iktisat politikaları bu anlayıştan beslenmiştir. Ancak, özellikle stagflasyon sorunuyla başa çıkamadığı ölçüde Keynesyen politika reçeteleri 1970'lerden itibaren gözden düşmüştür. Buna paralel olarak refah devleti anlayışı da ciddi ölçüde sorgulanır olmuştur. 1980'lerin sonunda Sosyalist blokun dağılması, ekonomide devlete merkezi bir rol biçen anlayışların cazibesini büsbütün ortadan kaldırmıştır. Bu yazıda Keynesyen iktisat ve refah devleti anlayışının dayandığı temeller ve tarihsel arkaplan, buna dayalı iktisat politikalarının doğurdukları sonuçlar tartışılmakta, bu politikaların günümüz iktisadi sorunlarına çözüm getirip getiremeyecekleri irdelenmektedir.

Anahtar kelimeler: Keynesyen iktisat, refah devleti, hükümet başarısızlığı, makroiktisat okulları.

ABSTRACT

No doubt Keynesian economics and welfare state policies were the favorite of both academia and the policy-makers from 1940s to 1970s. However, Keynesian economics lost its attractiveness starting from the

* Doç.. Dr., Kırıkkale Üniversitesi İ.İ.B.F İktisat Bölümü Öğretim Üyesi

early 1970s mainly due to the fact that it could not offer a plausible solution to the stagflation problem. Parallel to this, welfare state has increasingly been questioned. The collapse of the socialist system at late 1980s and early 1990s, marked the end of hopes people had towards the understandings in which state is given a central role. In light of this, this article evaluates the historical background of and the major problems brought about by the Keynesian economics and welfare state, and discusses whether the economic policies based on Keynesian economics can solve today's economic problems.

Key words: Keynesian economics, welfare state, government failure, macroeconomic schools of thought.

1. GİRİŞ

Keynesyen iktisat ve ona dayalı olarak geliştirilen refah devleti anlayışı 1940'lardan 1970'lere kadar gerek akademik çevreler, gerekse siyasi karar mercilerinin gözdesi olmuş, bu dönemde dünyanın büyük bölümünde uygulanan iktisat politikaları esas itibariyle bu anlayıştan beslenmiştir. 1929 Dünya Bunalımının getirdiği yıkım ortamında Lord Keynes'in (1967) önerdiği, devlete ekonomide merkezi bir rol yükleyerek, piyasanın kendi haline bırakılmaması gerektiğini, ekonomik sorunların temelinde yatan talep yetersizliği sorununun ancak devletin piyasaya aktif müdahalesi ile aşılabileceğini öne süren anlayış kısa sürede akademik ve siyasi çevrelerde büyük kabul görmüştür. Büyük Dünya Bunalımının yaraları henüz tam sarılmadan patlak veren II. Dünya Savaşı Avrupa Ekonomilerini büyük ölçüde tahrip etmiş, yıkılan ekonomileri yeniden ayağa kaldırma çabaları sırasında devletin bütçe açıkları vererek uyguladığı genişletici politikaların işe yaradığının görülmesi—veya kısa dönemde öyle algılanması—Keynesyen iktisat ve refah devleti anlayışını gerek akademisyenlerin ve gerekse politika yapıcılarının gözdesi haline getirmiştir.

Ancak, genişletici para ve maliye politikalarına dayalı Keynesyen politikaların yarattığı deyim yerindeyse "sahte cennet" 1960'ların sonlarına doğru ortadan kalkmaya yüz tutmuştur. Sanayileşmiş ekonomiler için o güne kadar benzeri yaşanmamış yeni bir sorun olan ve yüksek enflasyon ile ekonomik durgunluğun bir arada varolması anlamına gelen *stagflasyon* sorunu Keynesyen iktisadın gözden düşmesi sürecini tetiklemiştir. Yarattığı—izleyen bölümlerde değinilecek—öteki sorunların yanısıra, özellikle stagflasyon sorunuyla başa çıkamadığı ölçüde Keynesyen politika reçeteleri 1970'lerden itibaren gözden düşmüştür.

Buna paralel olarak, ekonomide devletin en büyük işveren konumunda olması, katı işgücü piyasası, yüksek işsizlik ve sosyal yardımlara dayalı refah devleti anlayışı da ciddi ölçüde sorgulanır olmuştur. 1980'lerin sonunda Sosyalist blokun dağılması, ekonomide devlete merkezi bir rol biçen anlayışların cazibesini büsbütün ortadan kaldırmıştır. Gerek Batılı sanayileşmiş ülkeler, gerekse sosyalist blokun çökmesiyle bağımsızlığa kavuşan ülkeler büyük oranda devletin küçültülmesi, kamu açıklarının kapatılması ve özel girişimin öncülüğüne dayalı piyasa ekonomisine yönelmişlerdir.

Başka bir deyişle, bir yandan bizzat kendi yarattığı sorunlar, bir yandan da kendisinden daha devlet-güdümlü bir sistem olan sosyalist sistemin çökmesinin Keynesyen iktisadın ve refah devletinin büyük ölçüde sonunu getirdiği söylenebilir. Ancak bu, Keynesyen anlayışın büsbütün ortadan kalktığı ve refah devletinin bittiği anlamına gelmemektedir. Lindsey'in (2002) *Against the Dead Hand* adlı önemli eserinde belirttiği gibi, eski dönemin zihinlerde kök salmış yerleşik anlayışları ve kurumlarından kolayca kurtulmak mümkün değildir. Bu anlamda dünyanın her bölgesinde Keynesyen politikalara son verilmesinden rahatsızlık duyan, değişime direnen, hatta "o eski güzel günler"e dönme çağrısı yapanlar da yok değildir.

Bu çerçevede bu yazıda Keynesyen iktisat ve refah devleti anlayışının dayandığı temeller ve tarihsel arkaplan ile bu anlayışa dayalı iktisat politikalarının doğurduğu sonuçlar tartışılmakta, bu politikaların günümüz iktisadi sorunları karşısındaki konumları irdelenmektedir. İzleyen bölümde Keynesyen iktisat ve refah devleti anlayışı ele alınmaktadır. Daha sonra Keynesyen iktisat politikası uygulamalarının doğurduğu sorunlar irdelenmektedir. Ardından Keynesyen iktisadın tıkanmasıyla ortaya çıkan yeni makroiktisat okullarına değinilmektedir. Sonuç bölümünde genel bir değerlendirme yer almaktadır.

2. KEYNESYEN İKTİSAT VE REFAH DEVLETİ ANLAYIŞI

Makroiktisat alanında bugüne değin gelişmiş olan iki köklü gelenek vardır: Klasik Okul ve Keynesyen Okul. Bugün makroiktisat ders kitaplarında veya konuya ilişkin kaleme alınan ders kitabı harici bağımsız çalışmalarda yer verilen okulların ezici bir çoğunluğu ya Klasik Okul'un ya da Keynesyen Okul'un devamı niteliğindedir.¹ Keynesyen Okul kariye-

¹ Adam Smith sonrası dönemde ortaya çıkmış olan başlıca makroiktisat okulları arasında Klasik, Neoklasik, Keynesyen, Sosyalist, Parasalcı, Rasyonel Beklentiler, Arz-Yanlı İktisat, Avusturya Okulu, Yeni Keynesyen, Anayasal İktisat ve Kurumcu İktisat Okulu sayılabilir. Bunlar-

rini Klasik Okulun görüşlerini eleştirerek inşa etmiştir. Bu bakımdan Keynesyen Okulu anlamak için Klasik Okulun başlıca görüşlerinin hatırlanmasında yarar bulunmaktadır.

Klasik okulun başlıca görüşleri ekonominin kendiliğinden dengeye yönelmesi, dengenin tam istihdamda sağlanması (kalıcı bir gayri-iradi işsizlik sorununun olmaması), devletin ekonomiye müdahale etmemesi gerektiği, esnek fiyatlar, temizlenen piyasalar, serbest ticaret ve sınırlı devlet olarak özetlenebilir. Temelleri A. Smith tarafından atılmış olan ve özgürlük, rekabet ve kişisel çıkar sacayağı üzerine bina edilen Klasik liberal iktisadi öğretisi 18. yüzyılın sonlarından 19. yüzyıl sonlarına kadar etkili olmuş, daha sonra sahneyi Avusturyalı iktisatçıların öncülük ettiği Neoklasik iktisada bırakmıştır. Neoklasik iktisat 19. yüzyılın son çeyreği ile I. Dünya Savaşı'nın patlak verdiği 1914 arasında etkili olmuştur. 1914 ile Büyük Bunalımın patlak verdiği 1929 arasındaki dönem önemli ölçüde bir kargaşa ve kaos dönemidir. Bu dönemde uygulanan iktisat politikalarında bir tutarlılık bulmak zordur. Savaş harcamaları büyük bütçe açıklarına yol açmış, sağlam para politikalarından vazgeçilmiş, ülkeler kendi başlarının çaresine bakma telaşı içinde dışa kapanmacı politikalara yönelmişlerdir. I. Dünya Savaşı'nın şoku tam atılmadan ABD'de borsanın çökmesinin tetiklediği Büyük Dünya Bunalımı kısa sürede ABD'den Avrupa ve dünyanın geri kalan bölümüne yayılmış, işsizlik tarihin kaydetmediği rekor seviyelere yükselmiş, binlerce ticari banka iflas etmiş, işyerleri kapanmıştır.

Böylesi bir bunalım ortamında devletin piyasaya müdahale etmemesini öngören Klasik ve Neoklasik reçetelere kimse itibar etmemekte, herkes devletten bir şeyler, hatta çok şeyler yapmasını beklemektedir. İşte devlete ekonomide merkezi bir rol yükleyen Keynesyen iktisadın yükselişi böyle bir yıkım ortamında söz konusu olmuştur (Acar, 2007: 37)²

dan Sosyalist Okul dışında kalan tümü ya Keynesyen ya da Klasik geleneğin devamı niteliğindedir. Sosyalist Okul da birçok bakımdan Keynesyen Okul ile akrabadır.

² Keynes'in görüşleri zamanla iktisatçılar arasında farklı şekillerde yorumlanmış, "Keynes bir Keynesyen miydi?" sorusu ekseninde gelişen tartışmalar Keynesyen okulun kendi içinde Neoklasik Keynesyen İktisat, Fundamentalist Keynesyen iktisat, anti-Walrasgil Keynesyen İktisat gibi farklı akımların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu akımlar konusunda daha fazla bilgi, örneğin Aktan (2004)'te bulunabilir. Hacim sorunu nedeniyle bu çalışmada bu tür ayrıntılara girilmemiştir.

2.1. Kendiliğinden Dengenin Olmaması: Piyasa Kendi Kendine Dengeye Yönelmez

Keynesyen iktisadın Klasik iktisada yönelttiği eleştirilerin başında ekonominin kendiliğinden dengeye yöneleceği görüşü gelmektedir. Buna göre ekonomi kendiliğinden dengeye gelmez. Başboş bırakılmış bir piyasa dengeye değil, dengesizliğe veya kaosa yönelir. Bunun için de piyasa kendi haline bırakılmamalı, dışarıdan müdahale ile aksayan yönleri düzeltilmelidir.

2.2. İşsizliğin Kalıcılığı: Eksik İstihdam Dengesi

Keynesyen iktisat okuluna göre ekonomide işsizlik Klasiklerin düşündüğünün aksine, geçici bir olgu değil, kalıcıdır. Oysa Klasiklere gönülsüz işsizlik olsa olsa geçici, arızı bir durum olabilir. Bu görüş farkı, aşağıda değinilecek olan fiyatlar ve ücretlerin esnek olup olmamasıyla yakından ilgilidir. Klasiklere göre ücretler esnek olduğu için bir işgücü arzı fazlası (işsizlik) halinde ücretler düşecek, işsizlik sorunu bir süre sonra kendiliğinden ortadan kalkacaktır. Keynesyenlere göre ise ücretler katı olduğu için gönülsüz işsizlik kendiliğinden ortadan kalkmaz; devletin işsizliği azaltacak tedbirler alması gerekir. Arz talebe eşitken, yani ekonomi dengede iken bile işsizliğin var olabilmesi durumu, "eksik istihdam dengesi" olarak bilinir. Böylece Klasiklerde "tam istihdam dengesi" esas iken, Keynesyen iktisatta esas olan eksik istihdam dengesidir.

2.3. Temel Sorun: Talep Yetersizliği

Keynesyen iktisatçılara göre ekonomideki temel sorun talep yetersizliğidir; öteki pekçok iktisadi sorunun temelinde talep yetersizliği sorunu yatmaktadır. Bu görüş de ekonominin arz tarafına önem veren, üretim artışları üzerinde duran ve arzı artırılmasına vurgu yapan Klasik görüşe taban tabana zıttır. Buna göre talep yetersiz olduğu için tüketim olmamakta, sipariş verilmemekte, bunun sonucu olarak da üretim yapılmamakta, istihdam artmamakta ve işsizlik azalmamaktadır. Bu mekanizmanın işsizliği azaltacak şekilde işleyebilmesi için talep yetersizliği sorunu çözümlenmelidir. Artan talep siparişleri artıracak, böylece üretimin çarkları dönmeye başlayacak, üretimi artırabilmek için yeni işçiler işe alınacak, böylece istihdam artarken işsizlik azalacaktır.

2.4. Fiyat Yapışkanlığı: Esnek Olmayan Fiyatlar ve Ücretler

Keynesyen iktisadın bir başka önemli özelliği, fiyatların katılığı görüşüdür. Buna göre mal piyasasında mal ve hizmet fiyatları, faktör piyasasında ise işçi ücretleri esnek değil, katıdır; özellikle aşağı yönde hare-

ket etme konusunda isteksizdir. Bu görüş iktisat yazınında “ücret-fiyat yapışkanlığı” olarak da bilinir. Sendikaların ve sözleşmelerin varlığı, asgari ücret yasaları, uzun dönemli ilişkiler vb. çeşitli yasal ve kurumsal engeller nedeniyle ücretler kolay kolay düşmez. Mal fiyatlarında da durum pek farklı değildir. Durum böyle olunca fiyat mekanizması işlemez; herhangi bir arz veya talep fazlası kendiliğinden ortadan kalkmaz; piyasalar temizlenmez; ekonomi de kendi kendine tam istihdam seviyesinde dengeye gelmez. Bu gerçek ise devlet müdahalesini kaçınılmaz kılar.

2.5. Çözüm: Devlet Müdahalesi

Yukarıda belirtilen önermeler ışığında ekonomik sorunların çözümü için devlet müdahalesine ihtiyaç olacağı açıktır. Temel sorun talep yetersizliği ise, fiyatlar ve ücretler esnek değilse, piyasalar temizlenmiyor, herhangi bir arz veya talep fazlası—fiyatların aşağı yukarı oynamaması yüzünde—kendiliğinden ortadan kalkmıyorsa, işsizlik sorunu kalıcı ise, piyasaya müdahale etmek, aksayan yönleri düzeltmek ve sorunları çözmek gerekmektedir. Bunu yapacak en uygun kurum ise devlettir. Bu noktadan hareketle Keynesyen iktisat anlayışında devletin merkezi bir konumu vardır. Devlet dizginleri ele alacak, piyasaya yön verecek, talebi canlandıracak ve işsizliği artıracak aygıttır. Bunları yapabilmek için devletin kullanacağı başlıca araçlar ise para ve maliye politikalarıdır. Genişletici para ve maliye politikalarıyla devlet ekonomiye sık sık müdahale etmeli, duruma göre “ince ayar” yapmalı, ekonominin raydan çıkması önlenmelidir. Keynesyen okulun ekonomiye devlet müdahalesini meşrulaştırma biçimi kabaca budur. Devlet gerekirse açık bütçe politikaları izlemeli, ekonomiyi canlandırabilmek için gelirlerinden fazla harcama yapabilmeli, kamu harcamaları, vergiler ve para arzı gibi araçlarla ekonomik durgunluğu aşacak politikalar uygulamalıdır. Ekonominin aşırı ısındığı, enflasyonist dönemlerde ise bu kez daraltıcı para ve maliye politikalarına başvurmalıdır.

2.6. Kısa Dönemin Uzun Döneme, Maliye Politikasının Para Politikasına Önceliği

Keynesyen iktisat okulunun temsil ettiği anlayışta kısa dönem uzun dönemden, maliye politikası da para politikasından daha önemlidir. Yapılan analizler büyük ölçüde kısa döneme vurgu yapar; önerilen politikaların orta ve uzun vadede yaratabileceği sorunlar genellikle göz ardı edilir. Hatta meşhur rivayete göre Keynes’e, önerdiği politikaların uzun vadede çok kötü sonuçlar doğurabileceği hatırlatıldığında şu ilginç cevabı vermiştir: “Uzun vadede hepimiz ölmüş olacağız.” 1929 Bunalımı-

nın yarattığı aşırı işsizlik ve durgunluk ortamı dikkate alındığında Keynesyen iktisadın kısa vade üzerinde odaklanması anlaşılabilir bir durumdur. Herkesin iş ve ekmek derdinde olduğu, iflasların dalga dalga yayıldığı bir dönemde kimsenin uzun vadeyi düşünecek hali yoktur; herkes günü kurtarma derindedir. Keynesyen politika reçetelerinin o dönemde toplum ve karar alıcılar nezdinde büyük kabul görmesinin sebebi budur.

Yine Keynesyen iktisada göre hükümetlerin elindeki başlıca iki politika setinden maliye politikası para politikasında daha önemlidir; çünkü daha doğrudan ve daha kısa sürede sonuç doğurur. Vergileri azaltmak doğrudan doğruya vergi mükelleflerinin alım gücünü artırmak demektir. Yine kamu harcamalarını artırmak da kısa sürede görünür sonuçlar doğurur. Oysa para arzındaki oynamaların sonuçları daha dolaylı ve uzun sürede ortaya çıkar. Bu nedenle Keynesyen iktisatçılar maliye politikasını para politikasına tercih etmişlerdir.

2.7. Refah Devleti Anlayışı

Refah devleti ya da sosyal devlet denince kastedilen, sosyal hizmetlerin devlet tarafından arz edilmesi, devletin vatandaşlarının her türlü ihtiyacını görüp gözetmesi ve bu ihtiyaçları giderecek hizmetleri sunmasıdır. Refah devleti anlayışı Keynesyen iktisat anlayışından büyük ölçüde beslenen, Keynesyen iktisat politikaları revaç buldukça yaygınlaşmış bir anlayıştır. Refah devletinin lehinde ve aleyhinde birçok argüman sıralanabilir. Bu bağlamda refah devleti lehindeki argümanlar hümaniteryen, demokratik, etik, altruist, faydacı, ekonomik ve sosyal çeşitli gerekçelere dayanmaktadır. Buna göre örneğin, hayatın devamı için zorunlu ihtiyaç maddelerine erişim temel bir insan hakkıdır; sosyal güvenlik demokratik ülkelerde vatandaşın yöneticilerden başlıca beklentileri arasındadır; başkalarına yardım etmek manevi bir değerdir; aynı miktar para yoksula verildiği zaman zengine kıyasla daha yüksek mutluluğa sebep olacaktır; yardım ve dayanışma bütün dinlerde öne çıkarılan yükümlülükler arasındadır; sosyal refah programları talep yönetimi ve işgücü piyasasının düzenlenmesi gibi ekonomik fonksiyonları yerine getirir; sosyal programlar eğitim, sağlık ve aile gibi konularla ilgili sorunların çözümünde faydalıdır; yol, su elektrik, itfaiye, genel sağlık ve milli savunma gibi bazı hizmetler tek tek kişiler yerine devlet tarafından topluca satın alındığı zaman daha etkin sağlanabilir vs.³

³ Daha geniş bilgi için bkz. http://en.wikipedia.org/wiki/Welfare_state#_ref-0

Buna karşılık refah devletini eleştiren argümanlar da moral, dini, ekonomik, bireysel özgürlükler, etkinlik, bireylerde yaratacağı motivasyon ve müşevvikler gibi çeşitli gerekçelere dayanmaktadır. Buna göre örneğin, liberteryenler "dadı devlet" in bireysel özgürlükleri zedelediği görüşündedirler. Sosyal refah harcamaları aslında bireye başkalarının tüketimini sübvansе ettirmekten başka bir anlama gelmemektedir. Bu ise özel mülkün bir kısmına elkoymak demektir. Dini gerekçeyle refah devletine karşı çıkanlara göre yegâne erdemli yardım biçimi gönüllü sadaka ve bağışlardır. Devlet eliyle yapılan icbari yardımların erdemli bir yanı yoktur. Ekonomik gerekçelerle karşı çıkanlara göre refah devleti harcamaları özel işletmeler üzerinde daha ağır bir vergi yükü demektir; bu ise büyümeyi yavaşlatıp işsizliği artıran bir süreçtir. Serbest piyasacı bir bakış açısından refah devletini eleştirenlere göre piyasa mekanizması devlet eliyle yönetilen sosyal yardım programlarından çok daha etkin bir kaynak dağılımı, üretim yapısı ve hizmet sunumu sağlar. Yüksek sosyal harcamaların maliyeti yüksek vergilerle karşılanmak durumundadır. Örneğin Hayek gibi piyasacı düşünürlere göre kalabalık sayıda bireylerin özel durumlarını dikkate alarak yardımlarına koşmak bakımından piyasa mekanizması devlete göre çok daha etkindir. Ayrıca devletin sosyal yardım yapması, hele bunu kendi tekelinde bir hizmet olarak görmesi bireylerin gönüllü bağış ve yardım faaliyetlerini olumsuz etkileyecektir. Oysa devletin sosyal yardımları kaçınılmaz şekilde tek tipçi, "aynı giysi her bedene uyar" türünden olmak durumundadır. Halbuki özel yardım kuruluşlarının yardım şekli bireylerin özel gereksinimlerini dikkate alan, "her bedene göre ayrı bir elbise" türü bir yardım anlayışını mümkün kılmaktadır.⁴ Nihayet sosyal refah programlarının önemli zararlarından biri, belki de en önemlisi, bireyleri başkalarının sırtından geçinmeye alıştırması, iş arama ve çalışma motivasyonunu kırmasıdır. Hazır ekmek olduğunu gören bireyler kısa sürede iş bulmak ve çalışarak para kazanmak için ciddi bir dürtü hissetmeyeceklerdir.

Asgari düzeyde temel bazı kamusal hizmetlerin, özellikle bölünmezlik/rakipsizlik ve dışlanamazlık özelliği olan saf kamu mallarının devlet tarafından sağlanması anlamında refah devleti anlaşılabilir ve gerekli bir kurumdur. Ancak bu konuda ölçüyü kaçırmak ve devleti vatandaşının her türlü gereksinimini karşılamakla mükellef bir "kerim devlet" postuna oturtmak beraberinde bir yığın sorunu da getiren, mali-

⁴ Sosyal yardımların devlet eliyle yürütülmesinin mi, yoksa özel vakıflar ve yardım kuruluşlarıyla mı daha etkili bir şekilde yürütülebileceği konusunda dikkate değer bir tartışma için bkz. Roberts, R. (2004).

yetli ve sürdürülebilir olmayan bir yaklaşımdır. Nitekim 20. yüzyılın sonlarında yaşanan acı tecrübeler bu konuda oldukça öğreticidir.

Tahmin edilebileceği üzere, 1930'lu yılların yıkım ortamında, ekonomik durgunluk ve işsizliğin tavan yaptığı, herkesin bir kurtarıcı beklediği sırada Keynes'in önerileri büyük yankı bulmuş, gerek akademik camiada, gerekse siyasi karar mercileri nezdinde büyük kabul görmüştür. Devletin açık finansmana dayalı talep artırıcı politikalarının işsizliğin azaltılması ve ekonominin canlandırılması konusunda işe yaradığının görülmesi önerilen reçetelerinin doğruluğunun kanıtı sayılmış, seyrek de olsa yükselen muhalif seslere kimse kulak asmamıştır. Öyle ki, sonraları Keynesyen iktisadın tahtından indirilmesinde baş rolü oynayacak olan ünlü iktisatçı Friedman bile 1940'lı yıllar için "o zamanlar hepimiz Keynesçi idik" demiştir. Dünya Bunalımının yaraları tam sarılmadan patlak veren II. Dünya Savaşı dünya ekonomisini bir kere daha vurmuş, özellikle Avrupa'da emsali görülmemiş bir tahribat yaşanmıştır. Bu yeni yıkım ortamında da yine ekonomilerin ayağa kaldırılması çabalarına öncülük edecek güç olarak devlete müracaat edilmiş, böylece devlet müdahalesine ve genişletici politikalara dayalı Keynesyen politikalar 40'lı, 50'li ve 60'lı yıllar boyunca herkesin gözdesi olmaya devam etmiştir. Ancak, "her güzel şeyin bir sonu vardır" kuralı gereğince, gün gelmiş Keynesyen politikalar ekonomide yeni yeni ortaya çıkan sorunlarla baş edememiş, dahası, kısa vadede işe yaramış görünen politikaların uzun vadeli sonuçları daha net görülmeye başlanmış, bu da Keynesyen iktisadın çökme sürecini tetiklemiştir. Refah devleti anlayışı da Keynesyen iktisadın çöküşüne paralel olarak daha ciddi eleştirilmeye başlanmıştır.

3.KEYNESYEN İKTİSAT POLİTİKALARININ DOĞURDUĞU SORUNLAR

3.1. Bütçe Açıkları ve Enflasyon

Keynesyen iktisat politikalarının yarattığı sorunlardan biri bütçe açıkları ve enflasyondur. Talebi canlandırmak için girişilen açık finansman politikaları sonucu bütçe ve kamu açıkları giderek kabarmıştır. Bütçe açıklarını kapatmanın başlıca üç yolu vardır: para basma, vergilendirme, borçlanma. Vergilerin artırılması çoğu kez siyasi maliyeti nedeniyle göze alınamayan bir araçtır. Kamu borçlanması piyasadaki kaynakları kendine çekmek ve faiz oranlarını artırmak suretiyle özel sektör yatırımlarını dışlayıcı, dolayısıyla, ekonomik büyümeyi yavaşlatıcı bir etki yaratır. Geriye kalan para basarak bütçe açıklarını kapatmaya çalışmanın kaçınılmaz sonucu ise enflasyondur. Gerçi enflasyonun "her za-

man ve her yerde parasal bir olay" olduğunu zihinlere kazıyacak olan iktisatçı Milton Friedman'dır. Ama para arzıyla keyfi olarak oynamanın bedelinin enflasyon olduğunu öğreten açık bütçe yoluyla kamu harcamalarını artırmaya cevaz veren Keynesyen iktisat politikalarıdır.

3.2. Aşırı Genişleyen Hantal Devlet

Keynesyen iktisat politikalarının sonuçlarından biri de giderek genişleyen ve hantallaşan devlet aygıtıdır. Harcamaları sürekli artan, gelirlerini aynı oranda artıramayan devlet karşılıksız para basarak enflasyon yaratmakta, böylece bir yandan senyoraj (para basma hakkı) geliri elde etmekte, bir yandan da borçlarının reel değerini düşürmektedir. Buna rağmen kapatılamayan bütçe açıkları iç ve dış piyasalardan borçlanmayı kaçınılmaz kılmaktadır. Dış borçlar, özellikle çevrilemez bir hal alınca ülkelerin dış politikada manevra kabiliyetini ciddi biçimde kısıtlamakta, uluslararası sorunlar karşısında büyük güçlerin "şamar oğlanı"na çevirmektedir. İç borçların kabarması iç piyasada bulunan kaynakların çoğunun Hazine tarafından emilmesi anlamına gelmekte, bu ise hem özel sektör girişimcilerine kullanacak kaynak bırakmamakta, hem de artan reel faizler nedeniyle kaynak maliyetlerini artırmakta, yapılacak yeni yatırımları kârlı olmaktan çıkarmaktadır. Her şeyi kendisi yapmaya çalışan devlet zamanla hiçbir şeyi düzgün yapamaz hale gelmekte, devletin asli fonksiyonları olan savunma, iç güvenlik ve adalet hizmetlerinde zaafa düşmektedir.

3.3. Bürokratik ve Siyasi Yozlaşma

Devleti ekonomide merkezi bir konuma oturtmak son tahlilde bürokratik ve siyasi yozlaşmayı teşvik eden bir süreçtir. Sözkonusu yozlaşma başlıca iki kanaldan işlemektedir. Bir yandan yeni yatırım yapmak bürokrasiden onlarca bazen yüzlerce imzaya bağlanmakta, iş dünyası bürokrasiye mahkûm hale getirildiği ölçüde rüşvet ve yolsuzluk artmaktadır. Gümrük vergilerinin ve dış ticareti kısıtlayıcı öteki engellerin yüksekliği gümrük kapılarında rant yaratmakta, kaçakçılık ve rüşveti yaygınlaştırmaktadır. "Sosyal devlet" veya "refah devleti" başlığı altında toplumun bir kesiminden alıp başka bir kesimine verme, işsizlik sigortası ve başka sosyal ödenekleri yüksek tutma, kamusal imkanlardan daha fazla yararlanmak isteyenleri devlete yakın durmaya, siyasetçilerle türlü pazarlıklara girişmeye, popülist politikalara prim vermeye, hatta bazı kesimlerde "devleti ele geçirme"ye yönelik faaliyetleri özendirilmektedir. Lord Acton'un meşhur ifadesiyle "İktidar yozlaşma eğiliminin

dedir; mutlak iktidar ise mutlaka yozlaşır.”⁵ Ekonomide “suyun başını tutan,” para kaynaklarını kontrol eden, kamu bankalarıyla ve vergi ve teşvik politikalarıyla rant dağıtma imkânlarına sahip devlet, kaçınılmaz şekilde yozlaşmaktadır.

3.4. Kaynak İsrافی

Kamuda yozlaşmanın kaçınılmaz sonucu ise kaynak israfıdır. Aslında ihtiyaç olmadığı halde KİT’lerde siyasi yollardan (partinin yandaşı olduğu için, “hamili kart yakını” olduğu için, tanıdığın tanıdığı olduğu için vs.) istihdam edilen ve ücret aldığı halde marjinal ürünü sıfır olan kişiler, ekonominin öteki sektörlerinden çekilmiş işgücü demektir. Serbest rekabet koşullarında ayakta duramayacak, rekabet gücü olmayan, verimsiz, katma değer yaratamayan firmaların veya sektörlerin devlet desteğiyle ayakta tutulması da aynı şekilde israf edilen kaynaklar demektir. Kolları her yana uzanan devlet, ekonomiyi ve finansal kaynakları kontrolü altında tutan kamu otoritesi rant-kollama davranışını beslemektedir. Kâr-zarar hesabını iyi yapan rasyonel işadamları, devletin sağladığı korumalar altında faaliyet göstermeye alışmakta; teknoloji ve üretim kapasitesini artırmak için harcayabileceği kıt kaynakları bu kez korumaların devamını sağlamak için kullanmaktadır. Bu durum, kalkınmaya harcanabilecek kaynakların yolsuzluk ve rant-kollama çarkında heba edilmesi demektir.

Ayrıca ilk bakışta gözle görülmeyen bir başka kaynak israfı daha vardır: Her şey devletin kontrolünde olunca, devletten izinsiz iş yapılmayınca, devletin himayesi olmadan zengin olma imkânı olmayınca, devlet adamı olmak kanun önünde eşitlik ilkesini zedeleyecek kadar yüksek bir güç, imtiyaz, dokunulmazlık ve sorgulanamazlık sağlayınca, ülkenin en yetenekli, cevval, girişken ve zeki insanları bürokrat veya siyasetçi olmaya özenmekte, ömrünü bürokrasinin labirentlerinde güç kavgalarıyla israf etmektedir. Bu ise ülkenin üretim kapasitesi, insan kaynakları, yaratıcılık, fiziki ve entellektüel sermaye, patent hakları, yeni ürün ve yöntemler geliştirme olanakları bakımından tam bir kaynak israfıdır. Bu olgunun en çarpıcı örneklerinin görülebileceği ülkelerin başında da Türkiye gelmektedir.

Refah devleti uygulamaları (vatandaşın her ihtiyacının devlet tarafından karşılanması, yüksek emekli maaşı, erken emeklilik yaşı, yüksek işsizlik ödenekleri ve başka sosyal yardımlar, vb.) ilk bakışta kimsenin reddedemeyeceği, kulağa hoş gelen uygulamalardır. Ancak bu uygula-

⁵ “Power tends to corrupt; absolute power absolutely corrupts.”

maların alternatif maliyetini de iyi bilmek gerekmektedir. Bedava ekmek insanları tembelleğe, az çalışıp çok kazanmaya özendirilmekte, işsizlik ödeneklerinin cazibesi birçok insanın çalışmak yerine bu ödenekle geçinmeyi tercih etmesine veya iş arama çabalarında gevşek davranmaya yol açmaktadır. İşçiyi kolay kolay işten çıkaramayacağını bilen patron onu daha baştan işe almamakta, böylece işsizlik oranı yüksek, verimliliği düşük, buna bağlı olarak ortalama ücretlerin de düşük olduğu bir ekonomik ortam yaratılmaktadır. Bugün AB ekonomisinin ABD ekonomisi karşısında geride kalmasının temel nedeni budur.⁶ Avrupa'da sosyal refah programları yaygın, sendikalar güçlü, işgücü piyasasını düzenleyen yasalar katıdır. Bir işçiyi işe almak kolay, çıkarmak neredeyse imkânsızdır. İşten çıkarma tazminatları, vergiler ve sosyal güvenlik kesintileri gibi işveren için işçinin maliyetini yükselten masraflar da yüksektir. Sonuçta refah devletinin yaygın olduğu Avrupa'da, daha piyasacı bir çizgide bulunan ABD'ye kıyasla işsizlik oranı daha yüksek (sırasıyla %10 ve %5), işgücü verimliliği daha düşük, ortalama işçi ücretleri de daha azdır. Türkiye ise "bankamatik memurları," "arpalıklar," "mercedesli yeşil kart sahipleri" gibi kavramlarla refah devleti tartışmalarına özgün katkılar sağlayabilecek bitek bir coğrafyadır.

4. KEYNESYEN İKTİSADIN VE REFAH DEVLETİ ANLAYIŞININ SONU: YENİ İKTİSAT OKULLARININ YÜKSELİŞİ

Keynesyen iktisadın yıkılma sürecini tetikleyen ana neden stagflasyon sorunudur. Geleneksel Keynesyen politikalar—Philips Eğrisi analizi ile birleşerek—işsizlik ile enflasyon arasında ters yönlü bir ilişki öngörmüş; ekonomiyi canlandırmak ve işsizliği azaltmak için bir miktar enflasyona razı olunmasını telkin etmiştir. Aynı şeyi tersinden söylersek, enflasyonu düşürmek için biraz işsizliğe razı olmak gerekmiştir. Oysa 1960'ların sonları ve 70'lerin başlarında gelişmiş sanayi ülkelerinde ortaya çıkan yepyeni bir olgu, Philips Eğrisi analizini işlevsiz hale getirmiştir. Durgunluk (dolayısıyla, işsizlik) ile enflasyonun bir arada varolması anlamına gelen stagflasyon sorunu genişletici veya daraltıcı para ve maliye politikalarına dayalı geleneksel Keynesyen politikaların derde deva olmadığı yeni ve farklı bir sorundur. Hem işsizlik hem enflasyon birlikte varolunca, işsizliği önlemeye yönelik genişletici politikalar enflasyonu daha da azdırmış ama işsizliği azaltmamış; daraltıcı politikalar ise işsizliği daha da azdırmış ama enflasyonu düşürmemiştir. Böylece makroiktisat bir bunalım dönemine girmiştir.

⁶ Lizbon kriterleri bağlamında AB ve ABD ekonomilerinin rekabet gücü ve teknolojik bakımdan bir kıyaslaması için bkz. Blanke and Lopez-Claros (2004).

Bunalım dönemleri yeni teorilerin ve yeni kurtuluş reçetelerinin öretildiği en bitek dönemlerdir. Makroiktisatta da böyle olmuş, 40 yıllık reçeteler artık işe yaramaz hale gelince yeni çözüm önerileri arayışı hızlanmış, çok geçmeden yepyeni iktisat okulları yeşermiştir. Bunları kabaca Yeni Klasik ve Yeni Keynesyen olmak üzere iki grupta toplamak mümkündür. Yeni Keynesyen okul temelde Keynesyen varsayımlara sadık kalıp günümüz sorunlarına yönelik yeni açılımlar yapmaya çalışan iktisatçılar tarafından oluşturulmuştur. Yeni Klasik başlığı altında toplanabilecek okullar⁷ ise özü itibariyle Klasik ilkelere bağlı, devlet müdahalesine karşı, piyasa mekanizmasının serbestçe işlemesinden yana olan okullar olup, başta stagflasyon sorunu olmak üzere güncel sorunlara yönelik çeşitli izahlar getirmiş ve çözümler önermişlerdir. Bunlardan birkaçına aşağıda değinilmiştir.⁸

4.1. Parasalcılık: Para Arzıyla Gelişigüzel Oynamak Tehlikelidir!

Parasalcılık, monetarizm ve Chicago okulu olarak anılan ve öncülüğünü Milton Friedman'ın yaptığı Parasalcı okul ekonomide devlet müdahalesine karşı çıkmış, maliye politikasına ağırlık veren müdahaleci Keynesyen politikaları şiddetle eleştirmiştir. Friedman üretim ve fiyatların belirlenmesinde para politikasının maliye politikasından çok daha etkili olduğunu; devletin ekonomiye müdahalesinin hiçbir sorunu çözmeyeceğini; para arzıyla keyfi bir şekilde oynamanın çok maliyetli bir politika olacağını, zira enflasyonun "her zaman ve her yerde parasal bir olgu" olduğunu ileri sürmüştür. Enflasyonu önlemenin tek yolu para arzındaki artışı kontrol altına almak, karşılıksız para basmaya son vermektir. Genişletici para ve maliye politikalarıyla ekonomiyi canlandırmayı ve işsizliği azaltmayı öngören Keynesyen politikalara karşı çıkan parasalcı okul Klasik sağlam para ve ekonomiye müdahalesi minimal düzeyde olan sınırlı devlet anlayışına geri dönüşü savunmuştur. Bu okula göre uzun dönemde parasal değişkenlerin reel değişkenleri etkilememesini içeren "Klasik dikotomi" geçerlidir; ancak kısa dönemde uyarlamacı beklentiler, işçilerin yanılması vs. nedenlerle parasal değişkenleri değiştirerek istihdam ve çıktı gibi değişkenleri etkilemek mümkün olabilmektedir. Uzun dönemde bu yanlgı ortadan kalkacak, eko-

⁷ Makro iktisat okullarını konu alan birçok çalışmada ve makro ders kitabında Yeni Klasik Okul başlığı altında Rasyonel Beklentiler Okulu anlaşılmaktadır. Oysa Parasalcılık, Arz-Yanlı İktisat ve Anayasal İktisat gibi birçok öteki makro okulun hepsi de temelde Klasik ilkeleri ve varsayımları kabul etmektedirler. O nedenle Yeni Klasik terimini bunların hepsini birden içine alacak şekilde kullanmak daha anlamlı görünmektedir.

⁸ Makro iktisadın 1980'li yıllarda içine girdiği karmaşayı anlatan bir örnek için dipnot 10'a bakınız.

nomi de "doğal işsizlik oranı"ndaki uzun dönem dengesine geri dönecektir. Esas olan ekonomiye müdahale edilmemesi, piyasanın kendi kendine işleminin sağlanmasıdır. Ancak ille müdahale edilecekse bu maliye politikası araçlarıyla değil, para politikası araçlarıyla olmalıdır; ayrıca para arzı gelişigüzel veya "duruma göre" değil, belirli bir "kuralla göre" yapılmalıdır.⁹ Friedman'ın ilk söylediği yıllarda tuhaf karşılanan birçok görüşü zamanla iktisat politikası tartışmaları ve uygulamalarında genel kabul gören doğrular arasına girmiş, Keynesyen iktisadın gözden düşmesinde Friedman'ın yönelttiği eleştiriler önemli bir rol oynamıştır (Acar, 2006).

4.2. Rasyonel Beklentiler Okulu: Ekonomi Politikaları Etkinsizdir!

Rasyonel Beklentiler Okulu (RBO) birçok bakımdan Parasalcı Okulun bir devamı, daha aşırı bir şekli sayılabilir. Bu okul da ekonominin kendiliğinden dengeye yöneleceği, piyasaların kendi kendini temizleyeceği, piyasaya müdahale edilmemesi gerektiği konusunda Klasik ilkeleri desteklemektedir. Bireylerin geleceğe yönelik beklentilerini her türlü bilgilendirme aracını kullanarak ve "rasyonel" olarak oluşturduğunu, istisnaları olsa da bireylerin ortalamada sistematik hata yapmayacağını, insanların sürekli olarak kandırmanın mümkün olmadığını ileri süren RBO taraftarlarına göre, ekonomi politikalarının muhtemel sonuçlarını doğru tahmin eden bireyler muhtemel olumsuz gelişmelere karşı derhal kendilerini koruyacak tedbirleri alma yoluna gideceklerdir. Böyle olunca da istikrar politikaları bir işe yaramayacaktır. Başka bir deyişle Parasalcılara göre uzun dönemde işe yaramayan istikrar politikaları RBO'ya göre kısa dönemde de bir işe yaramamaktadır. Politikaların sonuç doğurması önceden ilan edilmemelerine, şok ya da sürpriz bir şekilde gündeme getirilmelerine bağlıdır. Ancak bu takdirde, o da çok kısa süreli olarak, reel etkiler yaratabilirler. Dolayısıyla, önceden ilan edilmiş politikalarla ekonomiyi düzeltme politikaları beyhude bir çabadır.¹⁰

4.3. Arz Yanlı İktisat: Ekonomiyi Düzeltmenin Yolu Vergileri Düşürmektir!

1980'li yıllarda yükselen Yeni Klasik Okullardan biri de Arz Yanlı İktisattır (AYİ). Yukarıda da belirtildiği gibi, Keynesyen iktisat talep yönlü, ekonominin talep tarafına ağırlık veren bir okuldu. AYİ bir anlamda

⁹ Friedman'ın makro iktisat tartışmalarına damgasını vuran bazı önemli çalışmaları için bkz. Friedman and Schwartz (1963), Friedman (1962 ve 1975).

¹⁰ Rasyonel Beklentiler Okulunun temel eserleri Lucas ve Sargent'in çalışmalarıdır. Bkz. Lucas and Sargent (1982) ve Sargent and Wallace (1975).

buna tepki olarak gelişmiş, ekonominin arz yönüne ağırlık veren Klasik okulun çizgisini izlemiştir. Öncülüğünü yapan ABD'li iktisatçı A. Laffer'in ifadesiyle "Arz-yanlı iktisat, Klasik iktisadın modern tarzda ifadesinden başka bir şey değildir" (Hailstones, 1982). AYİ okuluna göre başta stagflasyon olmak üzere ekonomik sorunların temelinde talep yetersizliği değil, arz yetersizliği yatmaktadır. Arz yetersizliği sorununu çözenin ve ekonomiyi canlandırmanın esas yolu ise vergileri azaltmaktır. Bunun yanısıra, vergi indirimlerine paralel olarak kamu harcamalarının da indirilmesi ve yasal-kurumsal serbestleşme önerilmektedir. Vergi oranlarını azaltmak korkulanın aksine vergi gelirlerini azaltmayacak, aksine artıracaktır. Vergi indirimleri yoluyla ekonominin canlandırılması iki kanaldan gerçekleşecektir.

Birincisi, vergileri düşürmek insanların çalışma şevkini kamçılacaktır, verimliliği artıracak, boş durmaya karşı çalışmayı daha cazip hale getirecektir. Çalışma hevesinin ve verimliliğin artması doğal olarak üretimi artıracaktır. İkincisi vergilerin düşürülmesi kayıt dışı ekonomiyi caydıracak, vergi kaçırma eğilimini törpüleyecektir.¹¹ Artan üretim vergi tabanını genişletecek, vergi kaçırma eğiliminin azalmasıyla birleştiğinde toplam vergi gelirleri de artacaktır. Laffer'in vergi oranları ile vergi hasılatı arasında kurduğu ters yönlü ilişki esasen daha önce D. Hume, A. Smith ve J. Dupuit gibi başka bazı iktisatçılar tarafından da dile getirilmiştir. Ancak, Aktan'ın (2004: 58) isabetle vurguladığı gibi, bu görüş ilk olarak ünlü Müslüman düşünür İbn Haldun tarafından çok daha erken bir tarihte, 14. yüzyılda Mukaddime adlı önemli eserinde dile getirilmiştir. O nedenle vergileri düşürmenin vergi gelirlerini artırıcı etkisini yalnızca "Laffer Etkisi" olarak değil, "Haldun-Lafer Etkisi" olarak adlandırmak çok daha hakkaniyete uygundur.

4.4. Kamu Tercih Teorisi ve Anayasal İktisat: Politikacıların Ne Yapıp Ne Yapamayacağı Anayasal Kurullarla Sınırlandırılmalıdır!

Kısaca "politika biliminin ekonomik analizi" olarak tanımlanabilecek olan Kamu Tercih Teorisi, siyaset biliminin temel konularını iktisat biliminin araçları ve teknikleriyle analiz etmektedir (Aktan, 2004: 80). Kamu Tercih Teorisinin dayandığı temel ilkeler *metodolojik bireycilik* (devlet organlarının kararları esas itibarıyla birey tercihlerinin bir sonucudur), *rasyonalite* (bireyler kamu ekonomisiyle ilgili karar alma süre-

¹¹ Arz Yanlı İktisat konusunda daha fazla bilgi için Hailstones (1982a) ve Roberts, P.C. (1984)'e bakılabilir.

cinde de, özel ekonomide veya piyasa ekonomisinde olduğu gibi, fayda maksimizasyonu peşinde koşarlar),¹² ve *politik mübadele* ilkesidir (siyasal karar alma mekanizması esasen aktörler arasında bir politik mübadeledir).¹³ Teorik Refah İktisadının 1930'lu ve 40'lı yıllarda ortaya attığı "piyasa ekonomisinin başarısızlığı" görüşüne karşı kamu tercih iktisatçıları 1960'lı yıllardan itibaren "kamu ekonomisinin başarısızlığı" (hükümet başarısızlığı) teorisi geliştirmişlerdir. Buna göre rasyonel seçmenlerin ilgisizliği ve bilgisizliği, rant-kollama faaliyetleri, oy ticareti, politik miyopluk, oybirliği ilkesinin gerçekleştirilememesi, kamusal mal ve hizmetlerin bir demet ("bundle") halinde arzedilmesi ve ortanca seçmene hitap etme zorunluluğu gibi nedenlerle kamu ekonomisi (hükümet) başarısızlığa uğramaktadır.

Kamu tercihi iktisatçılarına göre kamu sektörü savaşlar, nüfus artışları gibi klasik nedenlerin yanında "maksimizasyon ilkesi" (bürokrasinin gücünü koruma ve iyileştirme, siyasetçinin seçim kazanma amacı, seçmenlerin daha fazla kamusal mala sahip olma isteği vs.) nedeniyle kamu harcamaları sürekli artma, devlet de giderek bir ejderhaya ("leviathan") dönüşme eğilimindedir. Ayrıca Keynesyen iktisadın devletin ekonomiye—para, maliye ve dış ticaret politikaları ile kamu girişimciliği yoluyla—aktif müdahale etmesini meşrulaştıran müdahaleci devlet anlayışı da kamu sektörünün zamanla büyümesinde büyük bir rol oynamıştır. Politikacılar Keynesyen "telâfi edici bütçe" ilkesine¹⁴ sarılmak suretiyle vergilendirmeden (bedelini halktan almadan) harcama yapma imkânına kavuşmuş, kamu harcamalarının para basma ve borçlanma ile karşılanması devleti büyütüp demokratik yapıyı yozlaştırmıştır. Giderek büyüyen ejderha devletin toplumsal maliyeti ekonomik ve

¹² Özel (piyasa) ekonomide tüketici fayda, üretici de kâr maksimizasyonu peşindedir. Benzer şekilde kamusal ekonomide de tüketiciler (seçmenler) kendilerine en fazla ekonomik hizmeti sunacak olan partiye oy verirken (kamusal maldan sağlanacak "fayda maksimizasyonu"), partiler de kendilerine en fazla oy sağlayacak ve yeniden seçilmeyi garantileyecek ekonomik programı sunmaya özen gösterirler (siyasi "kâr maksimizasyonu"). Bu süreçte bürokratlar da "bütçe maksimizasyonu" sağlayarak büronun hacmini genişletmek, maaş ve yan gelirlerini artırmak, prestijlerini ve siyasal iktidara bilgi sunmadaki tekeli konumlarını sürdürmeye çalışırlar. Çıkar grupları da lobicilik (rant-kollama) yoluyla, iktidarı ve bürokrasiyi etkileyerek çıkacak kararların kendi lehlerine olmasını sağlamaya çalışırlar. Kısaca özel tercihlerde olduğu gibi toplumsal tercihlerde de maksimizasyon ilkesi geçerlidir; siyasal karar alma sürecindeki aktörler de çıkarlarını maksimize etme peşindedirler (Aktan, 2004: 85).

¹³ Politika da bireyler arasında karmaşık bir mübadele yapısı olup, bireyler bu yapı içerisinde etkin bir şekilde gerçekleştiremedikleri bazı özel amaçlarını kolektif olarak gerçekleştirmeye çalışırlar (Buchanan, 1987: 307).

¹⁴ Konjonktürün durgunluk dönemlerinde açık bütçe, canlanma dönemlerinde denk bütçe politikasının izlenmesi.

siyasal yozlaşma olarak ortaya çıkmıştır. Devletin büyümesiyle ortaya çıkan iktisadi ve siyasi yozlaşmaların ortadan kaldırılması için siyasal karar alma sürecinde yeniden yapılanmaya gidilmeli, yasal ve kurumsal çerçeve yeniden düzenlenmeli, politikacıların maliye, vergiler, kamu harcamaları, borçlanma, bütçe açıkları, parasal genişleme, dış ticaret ve rekabet vs. konularda neyi yapıp neyi yapamayacakları açıkça belirlenmeli, yetkileri anayasal kurullarla sınırlandırılmalıdır (Buchanan, 1984).

4.5. Yeni Keynesyen İktisat: Her Şeye Rağmen Fiyatlar Yapışkandır!

Keynes'in fikirlerine özü itibariyle katılan ancak teorinin aksayan taraflarını geliştirmeye çalışan iktisatçıların yaptıkları çalışmalar günümüzde Yeni Keynesyen İktisat (YKİ) olarak anılmaktadır.

Beklentilerin oluşumu konusunda YKİ Rasyonel Beklentiler Okulu ile aynı görüşü paylaşmaktadır. Bunlara göre de beklentiler rasyonel biçimde, ileriye bakarak ve eldeki her türlü bilgi anında değerlendirilerek, ilan edilen politikaların sonuçları isabetli tahmin edilerek oluşturulur. YKİ fiyat ve ücret katılığı, işsizliğin kalıcılığı, kendiliğinden dengenin yokluğu ve devlet müdahalesinin gerekliliği konusunda geleneksel Keynesyen görüşleri paylaşırlar. YKİ'ye göre, uzun dönemde toplam arz eğrisi Klasiklerin öngördüğü gibi dik (fiyatlara göre değişmeyen) bir konumda olmakla birlikte, kısa dönem toplam arz eğrisi pozitif eğimlidir; yani parasal genişleme ile çıktı arasında doğrusal bir ilişki vardır. Bunun nedeni ise en iyi yapışkan fiyatlar ve yapışkan ücretlerle açıklanabilir. Özetle söylemek gerekirse, Yeni Keynesyenlerin kendilerine görev olarak kabul ettikleri şey, Keynesyen analize mikro temeller oluşturmaktır (Toprak, 1997: 21).¹⁵

Toparlamak gerekirse, 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren gerek sanayileşmiş, gerekse gelişmekte olan ülkelerde yaşanan stagflasyon tecrübesi ve sosyalist ekonomik sistemin çökmesi gibi nedenlerle Keynesyen iktisat artık eski parlak günlerinden çok geriye düşmüştür. Son yıllarda bütün dünyada devletin piyasaya müdahale gücünün sınırlandırıldığı, denk bütçe politikalarına ve sağlam paraya önem veren, rekabete dayalı piyasa ekonomisi revaçtadır. Ancak bu durum Keynesyen iktisadın ve refah devleti politikalarının büsbütün bittiği an-

¹⁵ Keynesyen yaklaşımın 1970'lerde gözden düşmesinde rol oynayan iki nedenden biri empirik ve uygulamaya ilişkin başarısızlığı, ikincisi ise, takipçilerinin mikroiktisadi gözardı etmeleydi (Begg vd. 1994: 568-9). Yeni Keynesyen Okul hakkında daha fazla bilgi için, örneğin, bkz. Mankiw and Romer (1991).

lamuna gelmemektedir. Nitekim bugün hâlâ "Keynesyen politikalara geri dönülsün" çağrısında bulunanlar vardır. Keynesyen iktisadın ve refah devletinin büsbütün bittiği yargısını isabetsiz kılan iki nedenden söz edilebilir. Bunlardan biri devletçi yapıdan piyasacı yapıya doğru değişime direnen eski yapılar ve iktidar odaklarının varlığıdır. Siyasi iktidarını ve imtiyazlarını koruyabilmek için ekonomik iktidarının elden gitmesini istemeyen bürokrasi, devlet sırtından zengin olmaya alışmış rantiyeciler ile, cömert sosyal yardımlara alışmış işsizler, yoksullar ve işçi temsilcisi kuruluşlar anlaşılabilir nedenlerle gidişattan hoşnut değildirler. İkincisi ise Yeni Keynesyen iktisatçıların birçok konuyu analiz etme, açıklama ve çözüm önerme konusunda gösterdiği başarılı çabalardır. Bugün Yeni Klasiklerle paralel olarak, beklentilerin rasyonel oluştuğunu kabul eden ve kısa dönemli toplam arz eğrisinin pozitif eğimli olduğunu (enflasyonla çıktı arasında doğrusal bir ilişki bulunduğunu) kabul eden, ama bunun nedenini temel Keynesyen öncüller arasında yer alan yapışkan ücretler ve yapışkan fiyatlarla izah eden, akademik çevrelerde de epey taraftar bulan bir Yeni Keynesyen Okul mevcuttur.¹⁶

5. SONUÇ

Bu çalışmada Keynesyen iktisat okulu ve buna dayalı olarak geliştirilmiş olan refah devleti politikaları ve bunların doğurduğu sonuçlar tartışılmıştır.

Keynesyen iktisat özü itibariyle piyasaya güvenmeyen, piyasa mekanizmasının ekonomiyi kendiliğinden dengeye yöneltmeyeceğini, ekonominin eksik istihdamda dengeye gelebileceğini, dolayısıyla, ekono-

¹⁶ Thurow (1983: XIV-XV) 1980'lerde makroiktisadın içine girdiği bunalım ve karmaşayı 1982'de Tokyo'da yapılan işletme ve iktisat konferansından hareketle şöyle anlatmaktadır: "Ne olduğu, neden öyle olduğu ve hastalıklı ekonomilerle ilgili ne yapılabileceği konusunda kimse bir diğerinin görüşünü paylaşmamış, entellektüel karmaşa en üst düzeye çıkmıştır. Keynesyenlere göre dünyadaki yaygın durgunluğun sebebi, enflasyonla mücadele için kullanılan aşırı sıkı maliye ve para politikalarıdır. Sorunun çözümü için başka bir yol bulunmalı, düşük vergiler, düşük faizler ve yüksek kamu harcamaları ile ekonomi canlandırılmalıdır. Parasalcılara göre ekonomik felaketler aslında 1960 ve 1970'lerde para arzında meydana gelen hızlı artışlardan kaynaklanmış olup, çare para arzının düşük oranlarda ve yavaş yavaş artırılmasında yatmaktadır. Öte yandan "reel" bir işsizlik sorunu bulunan bir ekonomi olmadığını ileri süren Yapısalcılara göre mevcut işsizler ya yer altı ekonomisinde çalışmakta veya yaygın sosyal refah sistemi sayesinde aylıklığın tadını çıkarmaktadır. Arz Yanlı İktisatçılara göre çare, dünyanın her yerinde hükümetler tarafından tahrip edilmiş olan piyasa güçlerinin yeniden canlandırılmasıdır. Ekonominin yeniden canlandırılması için daha fazla yatırım ve daha nitelikli işgücü gereklidir. Nihayet Rasyonel Beklentiler Okulu iktisatçılarına göre ekonomik durumu daha iyi veya daha kötü yapmak konusunda devletin elinden bir şey gelmeyeceğinden, bireylerin dünya ekonomisinin kendi kendine iyileşmesini beklemekten başka çareleri yoktur.

mide gönülsüz işsizlik sorununun kalıcı olduğunu, fiyatlar ve ücretlerin esnek olmadığını, temel ekonomik sorunun da talep yetersizliği sorunu olduğunu kabul eden, bu çerçevede devlet müdahalesinin gerekli olduğunu öne süren bir okuldur. Ekonomide devlete yüklediği rol bakımından Keynesyen iktisat esasen planlamacı, merkezden kumandalı sosyalist ekonomik sistemin ikiz kardeşidir.

1929 Büyük Dünya Bunalımı'nın getirdiği yüksek işsizlik ve durgunluk ortamında, 1930'lu yılların ortalarında doğan, hemen ardından II. Dünya Savaşı'nın getirdiği yıkım ortamında önerdiği reçeteler işe yaramış olan Keynesyen politika reçeteleri 1960'lı yılların sonlarına kadar politika yapımcıların, akademisyenlerin ve politika uygulayıcıların gözdesi olarak kalmıştır. Ancak 1960'lı yılların sonlarına doğru baş gösteren ve 1970'li yıllarda iyice belirginleşen stagflasyon olgusuna bir çözüm üretmemiş, genişletici maliye ve para politikalarına dayalı geleneksel Keynesyen politikalar sorunu çözmediği gibi, daha da azdırmıştır. Bu bağlamda Keynesyen anlayıştan beslenen refah devleti politikaları büyüyen bütçe açıkları, kabaran iç ve dış borçlar, yükselen enflasyon, bürokraside yozlaşma, verimsizlik, kaynakların israf edilmesi, rant-kollama, rüşvet ve yolsuzluk gibi sorunları beraberinde getirmiştir.

Keynesyen iktisadın tıkanmasıyla Makroiktisadın bunalım çağı başlamıştır. Bu bunalım çağında başta stagflasyon olmak üzere günün önemli iktisadi sorunlarına çare öneren birçok yeni makroiktisat okulu ortaya çıkmıştır. Savaş'ın (2007: iii) ifadesiyle, "özellikle 'stagflasyon' adı verilen durgunluk içinde enflasyon olayı Keynezyen İktisat'ın eleştirilmesinden öte yıkılıp yerine yeni "makro teoriler" kurulmasına neden olmuştur." Bunlardan Yeni Keynesyen okul dışında kalan hemen hepsi Klasik İktisat Okulunun savunduğu ilkelere geri dönülmesini öneren, temel ilkelere Klasik okul ile aynı düzlemi paylaşan okullardır. Başlıcalarını Parasalcılık, Arz-Yanlı İktisat, Rasyonel Beklentiler ve Anayasal İktisat Okulunun oluşturduğu bu okulların tümünü birden Yeni Klasik Okullar başlığı altında toplamak mümkündür. Bunların her biri de devletin ekonomiye müdahalesinin yarardan çok zarar getireceğini, bu nedenle devlet müdahalesinin asgariye indirilmesi gerektiğini savunmaktadır.

Keynesyen iktisat bir yandan Klasik Okul çizgisinde yükselen yeni makroiktisat okullarının yönelttiği eleştirilerle yıpranırken, bir yandan da 1980'lerin sonunda merkezden planlı ekonomik sistemin çökmesiyle büsbütün gözden düşmüştür. Sovyet tarzı komünizm deneyimi aslında daha geniş anlamda merkezden kumandalı, iktisadi kalkınma sürecinde

tepeden tırnağa kontrol edilen bir iktisadi sistem anlayışının uç bir tezahürü idi. Bu anlayışın Batı dünyasındaki karşılığı devlet merkezli kalkınma öneren Keynesyen iktisat anlayışıydı. Ancak bu rüya 20. yüzyıl sonlarında hazin bir şekilde sona ermiştir. Söz konusu devlet-merkezli anlayış ABD ve Batı Avrupa'da 1970'lerde stagflasyon krizi sırasında ölmüştür; Çin'de devlet başkanı Deng Xiaoping "fareyi yakaladığı sürece kedinin siyah mı beyaz mı olduğunun bir önemi yoktur" derken ölmüştür; Latin Amerika'da 1980'lerdeki borç krizleri sırasında ölmüştür; Sovyet İmparatorluğunda ise Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla ölmüştür (Lindsey, 2002: 2).

Eski Sovyetler Birliği'nin uydusu konumundaki Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri, Baltık ülkeleri ve Orta Asya ülkeleri Sosyalist sistemin dağılmasıyla birlikte demokrasi ve piyasa ekonomisine yönelmişlerdir. Bu süreç, gelişmiş sanayi ülkelerinde 1980'lerin başından itibaren güçlenen devleti küçültmeye, özelleştirmeye, kamu açıklarını azaltmaya ve piyasa güçlerinin önünü açmaya dayalı liberal iktisat politikalarıyla birleşince, Keynesyen iktisat ve refah devleti politikaları iyice bir kenara itilmiştir. 1980'lerde bütün dünyada piyasacı arayışların güçlenmesinde Keynesyen iktisat ve refah devleti politikalarının yarattığı devasa bütçe ve kamu açıkları, yüksek enflasyon, verimsizlik, kaynak israfı, rant-kollama, politik ve ekonomik yozlaşma gibi sorunların büyük rolü olduğunda kuşku yoktur. Küreselleşme süreci günümüzde etkinliği, rekabeti, dışa açıklığı, küçük-şeffaf-hesap verebilir etkin devleti ve serbest ticareti öne çıkarmaktadır. Pekçok ülkede böyle bir yeniden yapılanmaya gitme çabası gözlenmektedir.

Ancak geçişin sancısız bir süreç olduğunu, eski devrin alışkanlıklarının tamamen terk edildiğini sanmak yanlıştır. Hemen her ülkede eski sistemden devrildikleri birikmiş çıkarlarını korumaya çalışan bürokrasi ve siyaset direnişini sürdürmektedir. Türkiye dahil birçok ülkede özelleştirmeye gösterilen direnişin, Fransa ve Hollanda'da AB Anayasasını reddetmenin, AB'de işgücü piyasasını düzenleyen yasalarda esnekleştirici düzenlemelere karşı çıkmanın, Türkiye'de AB'ye uyum yolunda gerçekleştirilen düzenlemelerin "memleket peşkeş çekiliyor" şeklinde milliyetçi duygulara yaslanarak lanetlenmesinin, yine birçok ülkede sosyal güvenlik sisteminde reform, ekonominin dış rekabete açılması ve dünyaya entegre olma çabalarına gösterilen tepkinin gerisinde devletçi, merkezden kumandalı, rant-dağıtımına dayalı, bürokrasiyi efendi konumuna oturtan, devlet sırtından belirli kişi veya grupları zengin eden,

büyük ölçüde rüşvet ve yolsuzluklara bulaşmış eski sistemin geri getirilme gayreti yatmaktadır.

KAYNAKLAR

- Acar, M.** (2007), "Liberal Uluslararası Ekonomi Politik Teorileri," İçinde: Ataman, M. *Küresel Güç ve Refah: Uluslararası Ekonomi Politik Teoriler ve Alanları*, Ankara: Nobel, ss. 15-54.
- Acar, M.** (2006), "Milton Friedman: İktisadın Asırlık Çınarı Devrildi," Zaman20.11.2006 <http://www.zaman.com.tr/webapp-tr/haber.do?haberno=457769>
- Aktan, C.C.** (2004), *Yeni İktisat Okulları*, Ankara: Seçkin.
- Begg, D., S. Fischer and R. Dornbush** (1994) *Economics*.
- Blanke and Lopez-Claros** (2004) *The Lisbon Review 2004: An Assessment of Policies and Reforms in Europe*, Geneva: World Economic Forum.
- Buchanan, J.M.** (1987) *Economics Between Predictive Science and Moral Philosophy*, Collage Station: Texas A&M University Press.
- Buchanan, J.M.** (1984) "Constitutional Restrictions on the Power of Government," in J. Buchanan and R. Tollison, eds., *The Theory of Public Choice II*, Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Friedman, M.** (1975), "The Case for A Monetary Rule," in M. Friedman, *An Economist's Protest*, Thomas Horton, New Jersey.
- Friedman, M. ve A. Schwartz** (1963), *A Monetary History of the United States (1867-1960)*, Princeton: Princeton University Press.
- Friedman, M.** (1962), "Should There Be An Independent Monetary Authority," in Yeager, L. B., ed., *In Search of Monetary Constitution*, Cambridge: Harvard University Press.
- Hailstones, T.J.** (1982) "Analyzing Supply Side Economics: A Symposium," in T. Hailstones, ed., *Viewpoints on Supply Side Economics*, Virginia: Reston Publishing Co.
- Hailstones, T.J.** (1982a) *A Guide to Supply Side Economics*, 2nd ed., Richmond, Virginia: Robert F. Dame Inc.
- Keynes, J. M.** (1967), *The General Theory of Employment, Interest and Money*, 7th ed., London: MacMillan.
- Lindsey, B.** (2002) *Against the Dead Hand*, New York: John Wiley & Sons, Inc.
- Lucas, R.E. and Sargent, T.J.** (1982) *Rational Expectations and Econometric Practice*, 3rd ed., Minneapolis: The University of Minnesota Press.
- Mankiw, N.G. and D. Romer** (1991) *New Keynesian Economics*, MIT Press.

- Roberts, P.C.** (1984) *The Supply Side Revolution*, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Roberts, R.** (2004) *Görünmez Kalp*, Çev. M. Acar, Ankara: Liman Kitapları.
- Sargent, T.J. and N. Wallace** (1975) "Rational Expectations, The Optimal Monetary Instrument and The Optimal Money Supply Rule," *Journal of Political Economy*, April 1975.
- Savaş, V. F.** (2007), *Keynezyen İktisat Yıkılırken*, 3. bs., Ankara: Nobel.
- Toprak, M.** (1997), *Yeni İktisat*, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Thurow, L.** (1983) *Dangerous Currents—The State of Economics*, New York: Random House.
- Wikipedia** (2007), "Welfare State" http://en.wikipedia.org/wiki/Welfare_state#_ref-0 (erişim: 18.03.07).